

Pròleg

Ja feia temps que l'Institut d'Estudis Catalans (IEC), en ocasió de la Diada Nacional de Catalunya, participava en l'ofrena floral de les institucions catalanes al peu del monument de Rafael Casanova i en l'acte institucional que promovia la Presidència del Govern de la Generalitat de Catalunya. Però l'any 2012, la Presidència de l'Institut, sota el mandat de Salvador Giner, considerà que l'IEC havia de celebrar d'alguna manera més notòria allò que rememorem l'Onze de Setembre: la derrota i caiguda de Barcelona sota l'exèrcit borbònic el 1714, després de mesos d'un setge ferotge, i la pèrdua de les llibertats de què gaudien Catalunya i la resta de Països Catalans, però també la voluntat del poble català de refer immediatament la vida ciutadana i l'anhel de recuperar aquelles llibertats.

Per això, l'IEC instaurà llavors una jornada de portes obertes per la Diada, que s'afegia a les que ja fèiem des de fa temps per Sant Jordi i amb motiu d'alguna altra ocasió especial, com fou la celebració del centenari de l'Institut, que s'esdevingué ara fa nou anys. Estem convençuts que cal que la societat catalana, promotora i destinatària de bona part de la tasca de recerca i estudi de l'Institut, conegui físicament aquest magnífic edifici que és la Casa de Convalescència: el claustre, els jardins babilònics Mercè Rodoreda, la capella barroca, la Sala Prat de la Riba —així anomenada en honor del que fou fundador de l'Institut ara fa cent nou anys— i el patrimoni artístic que hostatja.

Conèixer la tasca de l'Institut, en els camps de la llengua, la ciència i la cultura, la ciutadania ho pot fer a partir de les moltes conferències, jornades d'estudi i congressos que s'hi celebren contínuament, o bé navegant per la nostra pàgina web, que és un veritable aparador d'aquestes activitats i de les publicacions de la institució, de les cinc seccions i de les vint-i-vuit societats filials que la componen. Convido el lector a fer-ho i a gaudir-ne, i aprofito per dir que el web de l'Institut

(*www.iec.cat*) se situa en un lloc preferent en la classificació que elabora anualment el Ranking Web of Research Centers: enguany ocupa el cinquè lloc de l'Estat, el trenta-tresè d'Europa i el vuitanta-sisè del món, d'un total d'uns vuit mil centres de recerca avaluats.

L'Institut d'Estudis Catalans és una institució d'estudi i recerca en gairebé tots els camps de les ciències i les humanitats, a més de l'acadèmia de la llengua catalana. Però, alhora que duu a terme activitats d'investigació i acadèmiques, l'IEC té ben present que, ja des de la fundació, es deu al país, a la seva cultura i al seu patrimoni. Durant el segle llarg d'existència, ha estudiat el patrimoni històric, cultural, artístic, científic, tecnològic i natural del país, i ha contribuït a recuperar el sentit de pertinença a una nació amb un passat i un present gloriosos, que la pressió de l'Estat uniformitzador havia fet perdre en bona mesura, des de fa tres segles i més. Es pot ben dir que l'Institut és un dels forjadors de la identitat nacional de Catalunya i dels Països Catalans. Encara més: si avui Catalunya es planteja esdevenir un estat sobirà, és en part perquè el país ha descobert la seva història, la seva cultura, la seva llengua, que li havien estat amagades, si no tergiversades, i s'ha fet conscient del seu paper capdavanter en el passat, en el moment present i en un futur que tenim a tocar. L'obra dels estudiosos de l'Institut ha donat a conèixer a propis i estranys una potència científica, cultural i social de la qual ens podem sentir ben orgullosos.

És aquest rol social i patriòtic de l'Institut d'Estudis Catalans el que també volíem remarcar en la jornada de portes obertes de l'Onze de Setembre, oimés que aquests darrers anys la Diada ha viscut manifestacions populars i cíviques insòlites per la quantitat de ciutadans que s'hi han aplegat i caracteritzades totes elles per la demanda del dret a decidir, primer, i de la independència i plena sobirania de Catalunya, després. Per això, la celebració de la Diada a l'Institut ha tingut com a pinyol uns discursos patriòtics que la Presidència ha encarregat a membres de la corporació: Salvador Cardús, sociòleg i periodista, el dictà el 2012; el malaguanyat Carles Miralles, poeta i filòleg, el 2013; Josep-Maria Terricabras, filòsof i eurodiputat, ens l'adreçà el 2014, i Damià Pons, filòleg, crític literari i antic conseller del Govern balear, el 2015.

Els diré una obvietat: tots els membres de l'Institut d'Estudis Catalans són persones sàvies en el seu camp d'expertesa, i cultes. La immensa majoria són, a més, lletraferits. I uns pocs són personatges mediàtics que fan pujar el nivell intel·lectual dels debats de les tertúlies televisives o radiofòniques en què participen. I encara molts menys són o han estat polítics en actiu. Els quatre discursaires de les diades de l'IEC comparteixen dues o més d'aquestes característiques, i, per això, creguérem que tindrien coses interessants a dir-nos. De fet, tan interessants foren els discursos patriòtics, cadascun d'ells a la seva manera, tots magnífics, que decidírem publicar-los, i aquest volum que ara tenen a les mans n'és el resultat. Si troba

bona acollida entre el públic, com esperem, d'ací a quatre anys en farem un altre, amb els propers quatre discursos patriòtics de l'Institut. Ja estem pensant en el d'enguany.

En el seu discurs, «De la resistència empenedora a la plenitud exigent», Salvador Cardús posà l'èmfasi en la ràpida i popular generació del procés sobiranista, que s'estengué «com un regueró de pólvora encès».

Em preocupa que una frase d'aquest discurs no l'hàgim paït prou ni quan va ser dictada ni en el moment en què escric això (primers dies de 2016, amb l'aprovació de la «desconnexió» d'Espanya al Parlament de Catalunya i amb les primeres passes del Govern de la Generalitat acabat de constituir sota el president Carles Puigdemont): «Que s'hagi obert una porta no significa pas que hom tingui el coratge final de travessar-la, que no se'ns tanqui al darrer moment —sobretot si ens ho rumiem massa— o, fins i tot, que, un cop passat el lllindar, notem que la llibertat és una responsabilitat molt més dura de portar que l'esclavatge d'ara, i ens fem enrere».

Altres retalls d'un discurs rodó: «Gairebé tothom ja reconeix que la independència és possible [...] però a alguns catalans encara els falta el convenciment que sigui inevitable». (Recordem que això s'escrivia el 2012.) «[...] volem una Catalunya sobirana, no pas per a ser més rics, sinó per a ser socialment més justos, econòmicament més pròspers i més rigorosament democràtics.»

Les citacions de textos de membres il·lustres, actuals i passats, de l'IEC li serveixen a Cardús per a demostrar com de conscient ha estat l'Institut, al llarg de la seva existència, del seu paper alhora científic i acadèmic, i patriòtic. En acabar el discurs, Cardús demanà «que l'Institut d'Estudis Catalans reflexioni amb una certa urgència sobre el paper que ha de tenir en aquestes hores decisives per als catalans». Ho hem fet, i ho continuarem fent. És oportú assenyalar aquí que, ja des del curs 2012-2013, l'IEC ha endegat, sol o en col·laboració amb altres entitats, jornades de reflexió sobre el futur del país en una dotzena d'àmbits diferents. Convido el lector a visitar els portals *Qüestions d'estat. Reflexions per al país del futur* (www.questionsdestat.cat), *Sobirania i drets de les nacions* (debats.espais.iec.cat) i *Perspectives d'estat. Una visió crítica* (perspectives-estat.espais.iec.cat), dins del web de l'IEC.

Carles Miralles, en el discurs «Virtut de la paraula, virtut de la poesia», que segurament fou una de les darreres intervencions públiques que va fer, introduí de manera ben patent la cultura en els discursos patriòtics, en una de les seves formes més pures: la poesia, que és una sublimació de la capacitat humana de pensar, de parlar, d'enraonar, d'intercanviar sentiments i raons: «La poesia transforma el món: en mostra les diverses cares; va més enllà de la realitat de cada dia, o del que solem anomenar realitat; sense que això impliqui que no la mostri, la realitat. Transforma la realitat amb els mots del diccionari; amb els que usem per a entendre'ns, però component-los de manera única, en un conjunt on cada mot pugui

ser entès, per ell mateix, més enllà de l'ús de cada dia. En el fulgor d'aquesta transformació, la paraula revela la seva virtut plena: en l'absolut i en el temps, en l'origen i sempre, ara i sempre. Per la paraula aflora, més enllà, la virtut de la poesia».

I encara: «Per damunt dels valors en si, com si fossin preceptes inalterables, la capacitat d'enraonar, el respecte a la paraula (abans i després de dir-la), hauríem de tornar a posar-los en el centre, al bell mig de la vida dels humans; que la veritat sigui filla del temps o que només existeixi a trossos no justifica l'engany i la corrupció, ni ens eximeix d'usar les paraules, en la ment i en el diàleg, per a continuar vinculant-la amb la justícia».

Finalment: «Ara i aquí, han estat els poetes que ens han salvat els mots, com deia Espriu que era el sentit i el destí de la poesia. I la poesia, hem de voler que ens guï cap al futur, cap a un món que, obert a les descobertes i aplicacions tecnològiques, tingui sempre present que també el futur, com el passat, serà i va ser construït amb les paraules de tots, enraonant». En un moment en què sembla que els problemes del país només tenen solució política, o econòmica, o social, la crida a la cultura i la poesia també és necessària i molt oportuna.

El professor Josep-Maria Terricabras, ens parlà, en el seu discurs de 2014, de les pors que la «intelligència» política espanyola (excuseu-me l'oxímoron) aboca contínuament sobre la societat catalana, ja ben immersa en el procés i quan falten dos mesos per la consulta atípica, però de resultats ben reveladors, del 9 de novembre d'aquell any. «...i un posat ferm menysprea angoixes importunes...» és el títol del discurs, extret d'un poema de Marià Villangómez, de qui l'any anterior es va celebrar el centenari del naixement.

Diu Terricabras: «Alguns compatriotes s'espanten i s'atribolen quan senten veus insensates que els diuen que la independència de Catalunya els faria perdre la pensió, els invalidaria els títols universitaris, els impediria que anessin per Nadal a casa de la seva família espanyola, o que deixaria el país flotant com un ectoplasma pels espais siderals —evidentment, extraeuropeus—, com un país en pena, penant pels seus pecats. (Quines pors tan ridícules! [...] De vegades són aquests mateixos compatriotes esporuguits els que, en canvi, de manera prou sorprenent, no tenen por davant la reculada política, cultural i econòmica de la Catalunya autònoma, ni en tenen quan veuen que els seus fills i néts ja no podran, si volen, quedar-se aquí fins a la mort, sinó que hauran d'abandonar el país per trobar una feina incerta nord enllà».

Més endavant: «En un Onze de Setembre tan crucial com aquest, em sembla especialment patriòtic que ens disposem a allunyar les darreres pors i les angoixes importunes, però que estenguem també aquesta disposició cap a nosaltres».

I la demanda final: «En aquesta hora, també força solemne, la pàtria ens demana, a través del poeta, que tots adoptem un posat ferm [...] que tinguem tots la mateixa fermesa en el nostre posat. Perquè si el posat és ferm i vigilant també esta-

rà fet de debat serè i d'autocrítica honesta, que són, al capdavant, la millor manera de foragitar les pors infligides i les angoixes importunes [...] Amb posat ferm hem d'arribar junts a conquerir la llibertat perduda i a assegurar-la i fer-ne festa [...] I llavors arribarem junts a la meta. Llavors ja hi serem. Potser ja hi som».

El darrer dels discursos del recull, el de 2015, de Damià Pons, no feia recurs als poetes: «Un futur compartit» ens parla de com d'identificats, des de fa segles, i ara també, malgrat la situació política diversa, han estat entre ells els Països Catalans. «En ocasió d'aquell episodi històric malaurat [la Guerra de Successió i el setge de Barcelona] els principatins i els illencs —i igualment els valencians i els aragonesos— coincidírem en el mateix bàndol, l'austriacista. I també posàrem en evidència de manera operativa els lligams profunds de solidaritat que hi havia entre nosaltres.»

Pons identifica en les relacions entre Mallorca i Catalunya al llarg del darrer segle i mig unes constants històriques dominants, cinc en concret: 1) la projecció sobre l'illa de «tot el que ha anat succeint a Catalunya, molt especialment a Barcelona, sobretot en matèria cultural i lingüística, i en el terreny del pensament polític centrat en l'afirmació nacional i en la reivindicació de l'autogovern»; 2) una «adaptació sociològica i sociopolítica» de tot el que ha arribat a Mallorca des de Catalunya; 3) el corrent cultural o ideològic que ha arribat a les illes des del Principat s'hi ha manifestat «amb un cert retard, amb menys intensitat, amb un menor nivell d'arrelament, amb més poca transversalitat i amb gens o molt escàs suport del poder polític»; 4) els corrents culturals i ideològics provinents de Catalunya «han contribuït al reforçament de la personalitat històrica de cada una de les Balears i al desenvolupament creatiu de la llengua i la cultura catalana que els és pròpia»; 5) la recepció des de les Illes o el País Valencià d'aquests corrents procedents de Catalunya no ha estat únicament passiva: «També hi ha hagut una bona nòmina d'escriptors i intel·lectuals illencs que han fet aportacions molt valuoses a la cultura catalana global [amb] una funció de lideratge estètic, lingüístic o ideològic, i s'han convertit en referents».

Però «hi ha la percepció que els lligams [sobretot culturals, entre les Illes i Catalunya, i s'hi podrien afegir els altres territoris de la catalanofonia] són escassos, precaris i poc eficients», en especial «amb referència a l'espai català de comunicació i a la qüestió del mercat cultural català comú». Aquestes són febleses que caldrà superar: «L'objectiu per als anys vinents hauria de ser anar fent possible que de cada vegada més els Països Catalans funcionassin de veritat com una nació cultural. I el que seria més desitjable és que aquest objectiu fos compartit i liderat per les institucions polítiques dels nostres diferents països». En qualsevol cas, «caldrà confiar, com ha succeït històricament, en la capacitat d'acció de les entitats civils i de les empreses culturals, amb la creativitat dels nostres artistes i intel·lectuals, i amb el compromís i la lleialtat dels ciutadans».

I un clam que darrerament hem sentit procedent de tots els Països Catalans: «Cal que el Govern de Catalunya, tant si ja és el d'un Estat com si encara no ho és, consideri que ha de promocionar la cultura catalana no tan sols en l'àmbit politicoadministratiu que li correspon directament sinó també dins la totalitat del territori lingüístic [...] En tots els casos, les relacions culturals entre Catalunya i les Balears i el País Valencià, siguin institucionals o no, s'han d'establir sobre les bases de la cooperació entre iguals, la reciprocitat i el benefici mutu».

L'Institut d'Estudis Catalans, tot i ser una institució de recerca, i, per definició, apolítica i aconfessional, està arrelat al país (als països, si voleu), i s'ha manifestat en més d'una ocasió sobre els drets inalienables que sovint li eren trepitjats, especialment els referits a la llengua, però també sobre altres drets que els països democràtics tenen reconeguts, com el de manifestar la seva voluntat política sense impediments i per les vies acceptades universalment. L'Institut, com altres institucions catalanes, ha signat el Pacte pel Dret a Decidir, convençut que, amb independència de l'opinió que els seus membres tinguin sobre el procés de transició nacional, l'han de poder expressar lliure de traves.

Per això publiquem aquests discursos patriòtics, amb un doble objectiu: d'una banda, deixar constància escrita d'uns parlaments fets, des del cap i des del cor, per part de membres il·lustres de l'Institut d'Estudis Catalans que conreen ciències ben diverses, però que comparteixen un mateix anhel de llibertat; i, de l'altra, contribuir amb les idees que s'hi troben disperses, mig amagades les unes o ben evidents les altres, a assaonar el terreny sobre el qual els nostres polítics i la nostra societat volen construir el país de demà. Voldrem seguir-ho fent anys a venir.

JOANDOMÈNEC ROS
President de l'IEC